



# ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди  
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы  
№ 105 (13405) 1987 чылдың май 5, вторник 1925 чылда  
түдөлүштүгүгөр Өрткө 3 көпөк

## ЧОННУҢ ИНДРИ Бүзүрөнчиг, барымдаалыг көргүзөр

Эргим номчукчу! Кайда-даа чурттап, кайда-даа чай  
чоң ажал кылып турар болуңар, четпейсиз маанарың,  
аам тавышкы барым садым алыскарың бир-де чүе бар  
болбай. Ол чүе? Сөзүң агаар дег херек болу берген созу,  
сөзүңдүң шыкың. «Почта» бо-ла келер, болум бар  
үзүң бөр мен деп шүткөй-даа, ырай-даа кааптар  
татарыңга аяк-ле болбай. Ылаңгыра бөгүңү чаа созу,  
сөзүңдүң бир-ле оңагай сонургал-биле номчуксаар  
сөз. Чүе дег бөгүн—ынак байырлааларыңның бирээ—  
ПАРЛАПГА ХҮНҮ.

Бисте чаңчыл болу берген бо байырлаалың эге бажың  
хал көрүңүздүң. Петербург, 1912 чылдың май 5. В. И. Ле-  
нинниң ортнластаның «Искрадан» көкөктөгөн, болше-  
викчи ажал созу «Правданың» бир дугаар номери үн-  
геш, чуртка тарай берген. Холдан холче дамчып, амын-  
рачче бодуңуң улак орун ыңчаа өсөт. Ол бо-  
лушкыңга алдар кылдыр Парлапга хүнү доктаалың тур-  
гускай. Ол хүнү ажалың паралаганын хүн кылдыр  
Россияга бир-де дугаар 1914 чылдың май 5-те эрттирген, а  
партияның XI съездинин шийтиривиз дугаар 1922 чыл-  
да бээр ону Парлапга хүнү кылдыр бисте доктаамал де-  
матээр апарган. Оң бир оңагай чүлү болза, хей муң  
журналистерин, көдө болган ажалың корреспондент-  
лерин, ном үндүрүчүлериң болган полиграфистерин,  
сөзүңдүң болган сөзүңдүң миллион-миллион тара-  
чыкчыларың арт-мержежиптиң оң негеделиг көргү-  
зү, ынак байырлаалың болу берген.

Бо чылды Парлапга хүнү ленин «Правда» созуңуң  
бирги номериниң үнүгө хүнүң бээр 75 чыл оң-биле  
капсыражып турар. Баштайгы номери үндүрүлгө Кара  
Маркстын төртүнчүн хүнүн ички алганы база таварыш  
эвес. Оң-биле революшү демаселдериниң салгалла-  
рыңның уламчылаалың, марксизмге, пролетаризм херекке  
шыңчылың ол бажың көргүсөң.

Маркстың паралапга дугайында сөстөрү бөгүн сагын-  
май барбаа журулук бис. Ол чүең чугаалап турар. Мын-  
ча дээ: «Ол болза чоңуң көскү кара-  
дыр, сагыш-сеткиңдир, чоңуң бодуңга  
бүзүрүңдүң бугуруңдуң, түстүс кижилериң  
күрүңе болган инитиңбиле делегейбиле  
холбаштырып, чугаалаштырып турар амын-  
дыралчы харылаа-дыр...» Дык-ла шын чугаа-  
лаан. Ам совет паралаганың, пропаганда болган масса-  
лыг информация чөкөстөрүңнүң ролу база ужу-дугаа  
капсаар-даа аажок өскөн болбай. Ол—чоңуң илдири-дир.  
Партия биле чоңуң аразында харылажырыңның дөштүг  
чөкөсү болу берген.

Бистин паралаганың хөгжүлүсүн, инитиле амын-  
дыралың оң турмуш тооналарың чамдык сак-тү-  
нөрдө көрөдүң. Бистин чуртувуста инитиле биле 8 муң  
ажык созу үнү турар. Оларын аразында 32 төп, 158  
республика болган алаң хаш чүе чер-жер—рай, область,  
хоорай, район созунары бар. Үн муң ажал уугу-уугу  
бүдүрүлгөдөр боттары хей тирягың созунарың.

Профсоюз, комсомол, массалыг өскө-ла, организа-  
циялар паралапга организа- Экономика алдыларың —  
үдүтүрү, туугу, транспорт, көдө ажал-агың талазы-биле  
тускайыңгыч созунарың үнү турар. Чогаачылар, чу-  
рукчулар, жумушчулар, театрың болган культураның,  
уус өөрөдөлгөңнүң, кадык камгалаалың, спортун болган  
өскө-ла алдыр ажалдачылары боттары паралап  
милдирет. Ол ынак журналистерин болган журнал  
көвиргиз үндүрүлгөдөрүң созу ушчок өскөн болган олар  
адам-бүрү. Инитиле-биле созу, сөзүңдүң ССРЭ-ниң  
болган дашкың чурттарың алам-бүрү дылдарында пар-  
лап турар. Алаа сонургал кажыңгында-даа артык  
өскөн.

Бөгүн чаңчылаа албайн турар өг-бүлени тылары берте.  
Чижек кылдыр алырга, бистин республиканың чуртка-  
чы, чүгө эркен чыл-биле деңизерге, бо чылды төп, рес-  
публика, район созунарың хейнү чагыдып алган. Ин-

тиң-биле бо чылды 350 муң экзemplар созу, сөзүңдүң  
чагыттың, оларның интилен төд созунары 59 муң эк-  
зemplар. А бистин республика созунары, эркен чыл-  
дыңа деңизерге, бо чылды «Тувинская правда» 3 муң  
ажык, «Шын»—2 муң ажал экзemplар чагыттың. Ра-  
йоннары созунары инитиле-биле 11 муң экзemplар ажа  
берген. Республикада чурткачч буржуаңге 1,2 экзemplар  
созу, сөзүңдү оңаажып турар.

Республика созунарының арынарыңга үнү турар ма-  
териалдарың идея-политиктиң ужу-утказы белиң, техник-  
тиң чыскаалды элэң экижиң, номчукчулар-биле хары-  
лааы улам бижып турар. Ылаңгыра чүгө «Шын» созуңга  
хүндө-ле 25-тен 30 чедир чагаа номчукчулардан, көдө  
болган ажалың бижикчилерле элэң турарып чугаалаар-  
га-ла четчир.

Ажал-чарлыг чорукту, шүтүмчүлөң болган бот-  
шүтүмчүлөң хөгжүлгөңнүң паралап чугула чериң элэң  
турар. «Шын» болган «Тувинская правда» созунарың  
арынарыңга шүтүмчүлөң материалдар СЭКП обком-  
нуң база Министрлер Чөвүлелиң талазыңда дөткөмө-  
нүк апар.

Амгы бо, бистин үеде ынакш, лартияның талазыңдан,  
чоңуң талазыңда бодуңга шак мынжып хапы бүзүрөңдү  
паралап кажаң-даа эскербиң чораян. Паралагың хары-  
лааыңга бо херек бажың кажаң-даа турбаан. Ук бү-  
дүрөңдү бажыңга журналистерин амы үеде кол  
сорулааы ол.

Партия Төп Комитетин, Секретариат болган ТК-ның По-  
литбюроу паралапга каңчаар-даа аажок улук кичээңге  
салыпшаан, ону дорт удуруп турар. Бо чылдың фе-  
враль ортн үезинде СЭКП ТК-га журналистер-биле ужура-  
жыла болган. Ужуржыла-бесел, ажал чугаа алды шак  
уламчылаан. СЭКП ТК-ның Чингине секретары М. С. Гор-  
бачев алаа чүе чугаалаан, эле тургустуушкуну, дүрө-  
дөңкниң байдалыңда паралаганын ажал-чорудулаа-  
ның чугула уламчылааның тодартайлаан. Ону журна-  
листер ажал-хөргөңге удурурга, программа кылдыр ху-  
дөң алган. Ол уламчылааның ССРЭ-ниң Журналистер  
эвилеңинин VI съездинге практиктиң ажал-херек кырың  
га улам тодартайтың.

Кол-ла чүе—пария, берге чоруулаа болу эле тургус-  
туушкунуң каңчаар боттарың турарың бүзүрөнчиг, ба-  
рымдаалыг, шының-биле көргүзөр. Оң-биле кады редак-  
циялар боттарыңның ажалың эле тургустуушкунуң, журналист  
бүзүрүңүң чогаалыңка аргаларың улам өстөрүң. Ол ийи  
сорула аразында түдүш харылааңың. Эле тургустууш-  
кунуң ажалыңның дугайында хей-ле инити тайымбыр-  
лар бөрүн эвөктөгөң, ажал-агың чорук, эвөң-даа  
бол эки дүржүлгө дугайында хейнү бижир херек.

Созу мобилизация хуңдөңгөң ажалың болган көдө  
бижикчилерге дайыма, долуу-биле күсөңиң шылааы  
билдиргеш. Үе-биле деңге бажың, боттары эле тургустууш-  
кунуң, өтөт көвиргиз, эркенгү үрүмек материалдарың чай-  
лаан, тодоткандыр турар хайныкка амыралды, ажал-  
ишти партияның XXVII съездинин негеделеринг дүш-  
түр хаңдыр анализтен көрүп турган, ында тыпың турар  
чаа чүлүлериң, болун турар эскерилгериң керингү-  
биле эскерип, оларны фактылар-биле бажың керингү-  
биле кылдыр олар бижып турар үзүлгү. «Номчукун  
бө» деп улус айтырып, сургажык бээр дөштүг ма-  
териалдар созу арынарыңга үнүң турарыңга олар үлүң  
кыңыр хуңдөңгөңгөң.

Журналистер, редакция коллективтери, ном үндүрер чер  
болган полиграфистер, ажалың болган көдө бажың-  
лар Паралапга хүнү амыралдык бүтү дылдарында ха-  
ны эле тургустуушкунуң чоруп турар амы шийтир-  
иң үезинде делегейлаан. СЭКП-ниң XXVII съездин-  
иң ТК-ның алаары Пленумун шийтирлерин практи-  
ктиң ажал-херек кырыңга каңчаар боттарыңның со-  
рулааыңга кичээңгеңиң база катан уталадырып турар.

## ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

«Тыва сүт тулуг» трестин  
бүдүрүлгөдөрүңнүң аразында  
социалист чарышка авто-  
базаның коллективни тийле-  
чи болуп, шилчир Кымыл  
тукту болган Улус ажал-  
агыңың чедийкиниңери-  
ниң делегелчегең баар ийи  
пүткөңиң шайналга алган.

Автобазаның коллективни  
чүк снөртүрүңнүң планың  
100,2 хуу чүк сага-  
рылааыңны 108,4 хуу күү-  
сеткен.

Чарыштын мурунку оду-  
руула А. Я. Хариниң  
удурткаы «КамАЗ» чола-  
чыларыңны бригадаы чоруп  
турар. Тергивиниң терги-  
ни А. А. Фетисов, В. А.  
Казаңцев болган оң-даа  
өскө чолаачылар үени му-  
наарыңны одуруула. П. К.  
Пасохиңни баштаан бри-  
гада база планың оңаала-  
ларың ажал күсөңиң кел-  
ген.

Автобазаның эң тергивин  
ийи чолаачы шайнал пүт-  
көңи-биле Улус ажал-агы-  
ыңны чедийкиниңериң  
делегелчегең айтаныштар-  
лар.

Амгы үеде автобазаның  
чолаачылары суггарылаа сис-  
темаыңны тулдурурга  
ажылаар демир-бетон кы-  
лырлар бүдүрер пеметини  
Саан артыңа экен турар.

Г. БЕСПАЛОВА.

С. Х. Кара-Салды, Н. Н. Ооржакты,  
Ф. Л. Спиридоновту, М. Л. Тонкинаны  
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң  
Хундула бижин-биле шаңчаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ  
ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫ

Парлапга хей чылдарда үрө-түйнөдүг ажаллап кел-  
гөңи дөөш база Парлапга хүнү таварыштыр Тыва АССР-  
ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хундула бижин-би-  
ле шаңчаар болза:

Севил Хертековна Кара-Салды—«Шын» созуңуң ре-  
дакцияыңны улук корректору.

Намчал Намдаковна Ооржакты—«Шын» созуңуң ре-  
дакцияыңны элэң редактору.

Федор Лукин Спиридоновту—«Тувинская правда» созу-  
ңуң редакцияыңны харысалагың секретарыңның оралак-  
чыың.

Маргарита Леонидовна Тонкина—«Тувинская правда»  
созуңуң редакцияыңны улук корректору.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң  
Даргаы Ч.Д. ОНДАР.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң  
Секретарыңның орунуга В. КОЧЕРГИН.

Кыма хоорай, 1987 чылдың апрель 29.

## БЕДИК ШАҢНАЛ-БИЛЕ

Бүгү-авиелдин социалист чарыжыңны түн-  
нелдерин дугаар бо чылдың бирги кварталында  
Тыва АССР-ниң сан-хөө органың ССРЭ-ниң Сан  
министерствозуңуң болган Күрүңе албан черлерың  
профэвилеңиниң ТК-ыңны шилчир. Шаң-  
тугу-биле шаңнаткан.

Эң эки журналист ажал  
дөөш 1986 чылда Тываның  
журналистер эвилеңиниң ша-  
налыңны лауреады атты  
«Шын» созуңуң культу-  
ра кылдыңың эртелекчи К. К.  
Чоолу, «Тувинская правда»  
созуңуң үдүтүр кылдыңың  
эртелекчи В. А. Гантова  
тываскай.

К. К. Чоолу — ажал-ишти  
кижиңер дугайында бөтү  
очектери дөөш В. А. Ган-  
това — «Ажалың чорук бол-  
ган шын» дүрөдөлгөңнүң  
иң үнүлгөң — деп темага  
бижээңиң бөтү чүлүлери дөөш  
шайналга кыңгырар. Шаң-  
нал-биле, эргим эңтер!

# БОДАЛДЫҢ, АЖЫЛ-ХЕРЕКТИҢ БОЛГАШ СӨСТҮҢ ШЫНЫ

Баштайгы белетке ажалдарың чорутканың  
түңдөлүң, эң баштайгы тыва созу 1925 чылдың  
агуст 31-де эрги моол бижин-биле моол дык кы-  
рыңга «Эрге-пөлөзүң Талды Тыва» деп ат-биле үн-  
геш. Тывага баштайгы чаартылааларың чылдарыңда  
тыва созуңуң бирги номери үндүрүлгөң кы-  
рышкан. «Правда» созуңуң хоочун ажалдачы  
Ф. Пудалов 1926 чылда РКП (б) ТК-ның «Красный  
печать» деп сөзүңүңнүң тыва инитилең созуңуң  
баштайгы үндүрүлгөңнүң дугайында мыначар биж-  
эң: «Напопал ужу-бизик чок улустуң дымдыга  
созу үндүрүң кышкың берге чүе кайда боор. Ын-  
чалла-даа оң чалдынаа бис...»

Бо хүнлөре бистин чуртувустуң кайы-даа булу-  
луда эле тургустуушкуну чоруп турар үеде пар-  
лапгың ролу улам улуктаң. Бичаңгы созу ажалы-  
ңа эле тургустуушкуну чорударыңга арга-сү-  
ме, дуза кадары-биле «Правда» созуңуң редакто-  
лгөң кичиңуң, марксизм-ленинниң теорияны про-  
пагандалар талды-биле кылдыңың эртелекчи В. С.  
Гаговер бистин республикада алааң келген. Бо  
хүнлөре «Правда» созуңуң тургустуушкунуң 75  
чыл оң база болун турар. Ылаңгыра бистин кор-  
респондентилең ол дугайың «Шыны» номчукчула-  
рыңа чугаалап бөрүн оон дилэң.

Эрги чыл саялажыңны  
биле 1912 чылдың апрель  
22-де (чаа чыл саялажыңны  
биле май 5-те) Петербуртка  
Иванов (амгы Социалист-  
ическая) кулдукузугаа иже-  
нер Березиниң Уран пар-  
лапга өйөңгөңнүң типог-  
рафияны ажалчыларын  
хүн сагында үнөр  
«Правда» созуңуң баштайгы  
номерин парлап үндүргөн.  
Оң доктаамал ажалдачы-  
ларың аразыңга оң үкө-  
илекчи болган идея тал-  
ды-биле удуруткучу В.  
Ильин — Владимир Ильич  
Ульянов (Ленин) саяттырып  
турган.

Эки тургустуушкун инити  
орус созуңуң орус хосталыг  
шымчозың, болшевик  
партияны тургузарыңга бол-  
гаш ажалың алгыңның дик-  
татураы дөөш оң демас-  
елге оңа улук удурула-  
дыг деп, Ленин саяп тур-  
ган. 1899 чылда-ла, кажаң  
Россияга профэвилең, евро-  
па пролетариатың ажал-  
агың турган ол бур-  
жуа демократияның соо-  
бачы чок турда, Владимир

болган бүгү өрүс улустуң  
эргелери дөөш шыдамдык  
демасел чорударың  
инитилерг бодуруңе шы-  
чидери-биле Ленин холбаш-  
тырып чораян.

Тургустуушкун турган үезин-  
де «Правда» ажал болган  
чажыт революшү ажалың  
паралап талазы-биле ма-  
дырлыг, төгүлүт турган.  
В. И. Ленинниң редактор-  
лааы-биле үнү турган  
инити өрүс политиктиң  
марксизм созуңуң —  
«Искра» үндөңиң чай-  
чыларыңга алаан турган.  
Ол созуңу 1900 чылдың де-  
кабрь 11-ден (24-тен) 1903  
чылдың октябрь 19-ка но-  
ябрь 1-ге) чедир үнүп турган.  
Алгы-айгы социал-демократ-  
тың бажыңың марксизм  
партияга каттыштырыңга,  
РСДРП-ниң ийги съездин  
(1903 ч.) белеткөөң «Ис-  
кра» шийтирлг ролуа ой-  
наан. А кажаң менчештер  
он болшевиктер-биле де-  
масел ажаллап эгелер бөргө,  
Ленин редакциядан үнө бер-  
ген. Болшевиктер бодуңуң  
«Вперед» созуңуң тургузуп  
алганар. Баштай ол Жеңе-  
вага чалды-биле, оң соон-  
да Петербуртка ажал-биле  
үнүп турган. «Правданың»  
мурунуга үнүп турган со-  
зунары кылдыр «Волна»,  
«Пролетарий», «Новая  
жизнь», «Звезда» созунары  
ни алап болур.

1905 чылда улус массаларың  
аштырганың соонда  
ур чылдарың дүрүзүлгө  
караты-дүмбей реакцияң  
соонда, 1912 чылда Россия  
чаа революшү көдүртүш-  
кунуң үезинге шилчип кы-  
рген. Ленинниң алды уура-  
дыңа ажалчыларың боо-  
лааны хаан чалактың эре-  
жыгыңга удуу массалыг  
политиктиң ажал соока-  
дыкчыларың болдуңар.  
Ажалың чоңуң эң кабык  
кезектериниң таварың со-  
лу херек апарган. Мынд

созуңуң тургузарың со-  
рулааың РСДРП-ниң Прага  
конференцияыңга 1912 чыл-  
дың январда салган.

«Правданың» баштайгы  
дугаарың Ленин болган  
оң талаалыкчылары мыңча  
деп бижэң: «Вистид созу-  
ңуң Россияга ажалың  
шымчозыңның ийи үезиң  
чугула турар ыңдыг үеде  
үнүп турар деп чолтү-биле  
санап болур. Адам чыл ин-  
тиде Столыпинниң! «Кору-  
дуп шыдааың, деп сесте-  
риниң алаанга чурттап  
келген бис. Үнөр арга чок  
ышмак бооп турган. Хаан  
турган, оң мурунуга холдар  
салдының бажың турган.  
Чүгө боттарыңны му-  
наахы кезе ботуңга бугу-  
ган, ыңчалла-даа өскө аттар-  
дың шыкыңа...» 1912  
чылдың апрельде ол хаана  
оңагың дөштөң. Оң про-  
летариаттың шыңгыр эгит-  
хөлу-биле ойтан. Ажалың  
шымчозыңны кызыгарың эр-  
те берген...»

Созуңуң арынарыңга  
арыг агаар дораан-на хапы  
эргелен болган хааның кар-  
гы пагала чериниң истей  
сүрүшкүңгө эгелэң. «Прав-  
даның» 41 катан хавырган,  
оң редакторларыңга удуу  
36 сүд херектерин үндүргөн.  
Созуңуң хей улаа хап тур-  
ган, ыңчалла-даа өскө аттар-  
дың: «Рабочая газета», «Се-  
верная правда», «Правда  
труда», «Пролетарская прав-  
да», «Путь правды», «Раб-  
очий», «Трудовая правда» деп  
аттарың катан-катан үнүп  
турган. Сөмүгузү 1914 чыл-  
да империалист даяныңың  
эргелериниң муруну чарың-  
да чакап хап каан.

«Правданың» күжү бода-  
дың күжүңе, сөстүң күжүң-  
де, 1912 — 1914 чылдары  
оң тиражы чамдыкта 60 муң  
көөк чедип турган. Инити-  
лелдин ийиң, хей-инитиниң  
эрге-ажыкларыңга эрге-  
жыгыңны муулааың болган  
тоңа чоңи, эйбарадың  
күш чоңа сойлап алере-

дип, чайыңнапчак материал-  
дарың М. Горький, М. Оль-  
минский, өскө-ла партияга  
публицистер удуруп тур-  
ганар. Ол үезиң интиде  
«Правда» В. И. Ленинниң  
134 чүлүлери парлап ча-  
дүргөн.

1917 чылдың февральда  
Романовтарның династияы-  
ның сөмүгү хааны П. Нико-  
лайның хааның эргелен баш-  
карылааы төгөң. «Правда»  
биле Ленинниң 134 чүлүлери  
парлап ча-  
дүргөн.

1917 чылдың февральда  
Романовтарның династияы-  
ның сөмүгү хааны П. Нико-  
лайның хааның эргелен баш-  
карылааы төгөң. «Правда»  
биле Ленинниң 134 чүлүлери  
парлап ча-  
дүргөн.

1917 чылдың февральда  
Романовтарның династияы-  
ның сөмүгү хааны П. Нико-  
лайның хааның эргелен баш-  
карылааы төгөң. «Правда»  
биле Ленинниң 134 чүлүлери  
парлап ча-  
дүргөн.

1917 чылдың февральда  
Романовтарның династияы-  
ның сөмүгү хааны П. Нико-  
лайның хааның эргелен баш-  
карылааы төгөң. «Правда»  
биле Ленинниң 134 чүлүлери  
парлап ча-  
дүргөн.

ын бистин чуртувуса кичиң  
төрөтөңнүң мурунуга тоо-  
гузуга чыгылаар хуе чок  
буржуазияны болдуруң.  
Тайбың тургузушкунче шил-  
чип кырыңга сорулаарың  
тайбыңга талазы-биле  
«Правда» улук ажалды а-  
лып, социализм херек  
рыңга турарыңга массаларың  
өргөңиң турган. 1922  
чылдың май 5-те созуңуң  
эргелерин Ленин мыңча деп  
бижэң: «Ол үеде бөр чүгө-  
баа катан үнүп эгелэң.  
Массаларың революшү  
энергияны буржуазия-биле  
оларны шийтирлг тулдурушкун  
кайгырып турган. Тур чаа-  
до-дораа истей сүрүшкүң-  
биле харылаан. Ионка юн-  
керлер «Правданың» редак-  
цияны болган типография-  
ны чылча шапканар. Созуң  
чарык чажыт байдалга хар-  
ган соока-ла шилчип, болу-  
нуң адың «Пролетарий», «Ра-  
бочий», «Рабочий путь»,  
«Рабочий и солдат» кылдыр  
эскертип турган.

Болшевикниң организа-  
ция болган пропагандист болуп,  
«Правда» Ленинниң төгүлүг  
Апрель тезистерин парлап  
үндүргөн. Оң арынарыңга  
«Оң министр-капиталистер  
сизизин», «Бүгү эрге-ча-  
гыраың Советтерге!», «Да-  
йыны дооаруе келген!» деп  
лозунгар чагылаан турган.

1917 чылдың октябрь, Ре-  
волюшү шуурган буржуа-  
зияны эрге-чалгырааң шир-  
биң алгап барган. Ноябрь  
9-та № 170 дугаарың «Прав-  
да» болуңуң алы-биле  
РСДРП (б) ТК-ның органы  
болуп үнөң. «Амдан эге-  
лөөш ажалың чоңуң масса-  
ларың бодуңуң революшү  
болдың болган тура-сору-  
нуң илерөөңнүң көрүп чай-  
чылааың «Правданың» эрге-  
жыкты уламчылаар бис» —  
деп, революшү бижэң.

Дашкың перит интервен-  
ция болган хамааты да-

ды, культура революшю-  
ны — дайың мурунуга бөш  
чылдарың мадырлыг үең.  
Ол болза Советтер чуртуңуң  
эртем-техниктиң демасел-  
ниң мурунуга одурууң  
дүргөңнүң талазы-биле чи-  
жөөр чүе чок үе болган.

1906—1911 чылдарда хаан-  
ың Россияның министр-  
лер чөвүлелиң дарагың  
болган инити херектер ин-  
истри Столыпинниң үеңиң-  
де шерип-политиктиң сугтар  
дериндеп, алдуруп инитилер  
калба-биле ажылап турган.

1941 чыл. Ада-чуртуң да-  
йыңы. Фашистер бистин чур-  
тувустуң улустарыңны ары-  
хааны төп туруп берген ол  
үеде «Правда» база-ла мурун-  
ку одурурга турулган. Эге-  
лекчиге удуу мындыг дайы-  
ның оң кыргычлары өт-  
күт чагылаан турган.

(Улачызы 3-үч армыда).

## ДООСКАН

«Ден-Терезия» соока 11  
кодон ошкунуң кыргылааы  
дооулуг.

Соока ошкунуң 2500  
килограмм ажалың шы

# «ПРАВДА» СОЛУН 75 ХАРЛААН



Большевичи массалыг «Правда» солунун бирги дугаары 75 чыл мурунда үнүгөт. «Правданын» төртүтүнгө ол хүнү чачыл болган байрлаал — Парлаалга хүнү апарган. Солундары болгон журналистары, ном үндүрөр черлерин болгон полиграфия үлөтүрүнү ажилдагылар Парлаалга хүнү миллион-миллион номчуучулар, хой-инти корреспонденттери-биле калы демдеген эрттирп турар. «Правданын» болгон бүгү совет парламентин эгезинге В. И. Ленин турган. Солуну ол массаларын ийелгиле кы-жандыгынан күчүтүп чепсөө, интеллигенттик политик ууртукчулар кылдыр саяла чорай. «Правда» — Совет Эволюцияны Коммунист партиянын Топ Комитетинин органы. Ол хүнүң-не

Май 5-те «Правда» солунун баштайгы дугаары үнүгөт бээр 75 чыл оо Бооп турар. Ол совет парламентин уруг байырлаал. Солунун үндөйлөкчиги, ийелгиле сорук кинирчиги болгон бирги редактору Владимир Ильич Ленин турган. Ажил-чиндриниң хүнүң үер, массалыг аяк солунунун бирги дугаарын Петроградка Ивановская кудумчула № 14 бажыда Березининиң типографиясында парлап үндүргөн. Ал ол бажыны Социалистическая кудумчула № 14 бажы дээр. Владимир Ильич революция мурунула үеде-даа, Октябрь революциянын солунуна ооң ажилын хүн бүрү ууртуп турган. Солунга ооң бижөөн материалдарын улус улуг со-нуургал-биле номчуп турган.

«Правда» солунун тургустунган Нева хемде хоорай-биле тулуст харылаалыг. Солунуну тоотуу-биле хол-башан бүгү-ле чүдүлери Ленинградчылар кончук кам-ныг камтап-кадагалар чо-руурлар. «В. И. Ленин бол-гон» «Правда» солун деп му-зейни ында тургускан. Рево-люция мурунун калыг-дон-кун чылдарында солуну канчаар үндүрүп база тара-дып турганын дугайын музейниң материалдары тоотуп турар.

**ЧУРКУТА:** Ленинград те-леграфын солун хүдөп алар пег. Муруну озуру-ла электротехника Т. Ми-кейло биле улуг инженер Э. Трифанович «Правда» солунуну фотоаппарат-биле



хүдөп алдыган арийнны-ның шынарын хынап турары.

(СЭТА-ның фотохри-налы).

# ОДУРУГ БУРУЗУ ДЭЭШ ТУРЖУР

Бо юбилейлиг чыл мээс амдыралыгга утундурбас болуп артан. Төрзөн чурту-вустун аны-бүрү буудуна-рында келген делегаттар-биле калы ССРЭ-нин Жур-налистер эвилелиниң VI съездинге кириштим. Бо чылдың мартын 14 — 17 хүндеринде Москвага түскө ол съездинге ССРЭ-нин Жур-налистер эвилелиниң 85182 кижигиниң улус отрядының делегаттары 729 кижиге, ол ышша съездинге чалаттыр-гал хой-хей кижилер Совет-тер бажының Колоннадыг залыга чымдамыс. Олар массалыг информация чеп-сөөниң ажилын сайгарып, боттарының арга-дуржула-зын солун. Эде тургусту-нушкунуң негелделеринге дүштүр амгы үеде канчаар ажилдаарының сорулгаларын тодаратканнар.

Амгы үеде массалыг ин-формация чепсөөнүң ужу-руктазын улам улгадып, пар-тияның үзөл-боладын илере-дикчиги, ону бадаткаары-ның чепсөө болуп турарын партияның XXVII съездинге ССРЭ ТК-ның Политик-ни эилетилинде демдегелен. Ол өстөрүнүң херек кырыла ботанышкының чикек-терин журналистер съезди-нинге улам тодамы-биле көр-мөт-биле чорудуп турар. Көжөү үнүгө солуну Москвага, Ленинградка, Киевке болгон ССРЭ-нин Европа ке-зегиниң өске-даа областары-га таралып турар.



Солунга кол дымдамы-ларын ооң чуртта 60 хире, даштыкыда 40 аякыг тускай корреспонденттери берип турар. СЭТА-ның болгон улуг-улуг информация аген-тисилдериниң материалдары база-ла ажилдагылар ту-лар ону хүнүң-не өртөгөн-ниң 8 шакта алыр ужуруг. Солуну Совет Эвилелиниң 57 типографиясында парлап турар. Бирги үндүрүлгөн харылааның сунтуктерин дамчыштыр чуртун 17 хоорай-ныче дамчыдып турар. Олардан өске 38 хоорай ону фотоаппарат дамчыштыр ап турар. Барык Чоон чүккө планерканы эрттирп турары. (СЭТА-ның фотоу).

# ООН КИЖИЛЕР ҮЗҮЛБЕС

Кызыл хоорайны Союз-печать агентствосунун дарт-аы Е. П. Мурашко-биле бече-даладып ора, телептиг ажилында кызыл кижилер хей бе дээрин айтырдым.

— № 10 киоскунун ажи-лык барып сонургап болур силер. Ай салында планыг ооналдын үргүчү аякы күөсөдиг келген улус — деп чугааладым.

Кочетов кудумчуула «Детский мир» салыг дужун-да турар ол киоскуга челе бергеш, ооң ажилдагы В. П. Пастухович ажил-ниң-биле таныштым.

Киоск хей чоң орунда болгон өртөгөн-дүшкөн салып алычкылар үзүлбес. Парлаалга продукцияны ында көскү черлерде көрүштүг кылдыр делгөө. Калыг солуннар, журналдар барып кижиге айна-ча бөгөт дораанын секе-рер.

Фанна Петровна-биле чуга-лап турганда, улуг намыс салып алычкы чедип көлгөш, чугаалык кирип берди.

— Мен бо киоскунун док-таамал салып алычкы мен.

Журналистер эвилелиниң бирги съездинин делегаты, публицист Е. Рабчиновтун маалымат, эрес-дидим ма-алымат аныктарын кижилер дугайында чуга-ам, Топ радионун болгон телевидениниң Афганистан-да корреспондентин М. Ле-нинскийниң өске-даа өштер-нин саналдарын ботум хуу-ла аякыг чугааладым.

Съездинин аалчызы, жур-налистерниң уластар ари-амыда организационунун президентин Каарле Нор-дентстрем съездинге байы-редирп тура, ажык-чыл-дыг чорук чүгө ССРЭ-де эвес, а даштыкыла база дика салдарыг, ми-дыг байдалга совет улус-ка бугурел улгадып тур-гарын ол чугаалаан. Эде тургусту-нушкунуң отчуга-ам алган чанарын чопсө-рөп көрүлөр деп ооң чуга-амы азынап ора. Бистин чуртуваста бугурел револю-тут эде тургусту-нушкуну чо-руп турарына кижиге хей-аыт кирер болду.

Эде тургусту-нушкуну бе-ден эвес, марын херек дээр-

зин съездинге демдегеленер. Эде тургусту-нушкуну ээси-те журналистер бистер ре-дакция коллективтеринге чо-гаалыкчы, бедик мөзү-чү-нарыг, принципалдыг бай-далды тургузар дээш хей-у-кылар сорулгалыг бис. Эде тургусту-нушкуну канчаар ботанып турарын чираты-шаан, боттарыныг ажи-лыктыг бээр эде тургузар.

Кижиге бугурула планы-нын салым-чолун шит-тирпеп турар күш-ажылды коллективтер кичегейли-ниң төзүнгө турар. Ооң-биле калы интеллигенция болуп тур-сар чартыгаларга шавтын-гыг — бюрократыг, бау-барымдалар, шугунчулалыг кызыл чоруктар-биле, аргалаар, ээли алыр, чин-жечир, өскөңнү күжү-биле амдылар, алыска-чиксек чоруктар-биле шиттирпел-десигери, партияныг XXVII съездининиң шиттир-лериниң одуругу бугуру дээш туржур журналистер бис-териниң хүдөйлөгөн.

Ш. СУВАН, телевидениниң улуг ре-дактору.

# БИЖИКЧИЛЕП ЭГЕЛЭНИ

— Каш чыл бурунгаар чүе. «Шыны» материал би-жирини шенеп агаалыг ол. Шили алган темаларым — көдөңнүң ажил-инчилериниң ылаңчыг малчин, кадарчы кижиниң чымчыг ажилы механизаторларын сезонуг ажалдар үезинде бедик дү-жүт дээш демиселге кинирген улуг-хууун көргүзүп, олар-ның арга-дуржулааындан э-керген чүдүлериномчуп чуга баралдамыр. Оон айгыда тууду ажил-инти көргүскөн чамдык материал-дарым база бижигиле-дим. Солун ажилы-биле ыччаар чоорту танышп, ре-дакция-биле доктаамал ха-рылааны туудуп көлгөм бо— деп, «Шыны» илелкейлиг бижикчилериниң бирөөн амгы үеде Тываның телебө-лүгү аппараты чырдыкчыы Допчут-оол Салчак чугаала-ды.

— Амгы үеде пламынар камдыгыл? — деп оон айтыр-дым.

— Барып Хемчиктин Эрги. Барык суурда ажилдап, чурттап турар Саяаның көлө-ажыл-агыга ажалдар тех-никаны чогалдып тургалары, га сундулуг чооруу номчуку-ларга сонургадыр күөдөңгө мен, Ооң чогаалыкчы, чарт-тык ажилы солун ки-жи. Үндүр бижип каа-кан эрги машиналар не-сектеринде чогаалдыкчы арга-биле бир машинаны ол кы-ган. Ону хой калымын

Бижикчи кижиге амдыралда камдыг-да ажил-херекке со-нуургалды, өскөңнүг бол-гон негелдеген. Допчут-оол Салчак ыдыгаларың бирөөн.

А. ДЫРТЫН-ООЛ, ажилчы бижикчи.

# Төөгү арыннарындан БАШТАЙГЫ СОЛУННАР

Тываның баштайгы солуну «Красный па-хар» 1924 чылда үнүгөт. Ол РКП(б) агит-Тывада райбюроунун база РКП(б) (Бот-чартыгалдыг күш-ажылчы орус колонияныг) ор-ганы турган. Ол чылдың август Кызыл хоорайга РКП(б)-ның сессиялыг солунун бирги номери үн-генин дугайында ооң редактору төлөөрлөк дымат-кан.

Олар солун-биле танышп көрөш, шунту чачыс үн-биле чаткып алганын ду-гайын персоналдыг пенсионер чорай Ф. Шарин «Тувин-ская правда» 50 чылды да сактып бижөөн. Ол ми-чаарда Мелведяка суурлан келген төлө турган, мича солунун баштайгы чачыкы-ларын бирээ болган. Со-лун чоңун улуг сонурга-ам хайныктырган. Улуг-даа бичин-даа кижилер аякыг со-нуургап, мытыр номчула-ны-даа организастап турган. Ол солун 1934 чылда бичи-«Вперед», а 1942 чылда «Тувинская правда» деп ат-биле үнүп келген.

1925 чылдың август 31-де «Эрх чолээ бухий Тува» («Эрге шөлөөлүг бугу Тува») деп баштайгы национал со-лун үнүп эгелен. ТАРН ТК-нын органы тургузарына РКП(б) ТК болгон Совет ча-лак тыва улуска аяк-дүшкө-миз улуг дуушан көргүскөн РКП(б)-нин район бюросу ол айтыртып 1924 чылда-ла көдүргөш, ону боттандырып биле керек кырында ажил-ларын кылган. 1925 чылдың апрель 16-да болгон хурамы-га мынчаар демдегелен: ССРЭ-нин даштыкы херекте-улус комсомолуна тиге-фия стеногун, оон шрифти-лерин, саяанын болгон өскө-даа материалдары, а олар-биле калы ТАРН ТК-нын ор-ганын үндүрүлгө херекти-моол шрифти чорудуп берген Тигеграфия херек билер ий-өрүкчүнү, машинистти, тускай эртемин кижини чалап ий-келген. «Красный пахар» солунун редакциялыг се-лүн херек өрөөрин бил-моол бижип билер кижилерин чоруткан. Үндүрүлгө белег-келдерин түнделериле со-лун үнүгө.

Солуну үндүрүлгө шуут.

А. ЛАВЫДОВ, республиканың Союз-печать агентствосунун ва-калыгы.

# НЕГЕЛДЕЛЕРНИ БАРЫМДААЛАП...



«Эрбек» совхозта К. Т. Биче-оол он чыл дур-гузула почта салбыры-да ажалдап, малчынарже солуннар болгон сеткүддер-нин чедирп турар. — Боттарынын чаткыла-ларын дарыг көмчүр дээш

Кноск салыгжылары В. П. Пастухова болгон З. Г. Ба-турина олар Кызылдың Со-юзпечать салбырының кол-лективинде хүдүткелдериниң одурууда. Кочетов кудумчуула № 40 магазин-нин чамында ол киоскуны үр үеде олар ажилдап, ажи-лыкка ол сеткилдиги, билге-мергендигини, инцидент-алып көргүскөн. Бо мурун-чылар парлаалга продукция-зынын ассортиментиин са-дып алычкыларын негелде-херектелерин барымдалап, аны-бүрү ботдурарын, киоскуниң делгирлерин кө-рүштү, чараш кылдыр ле-ринин оралдыг келгенер. Ук коллектив планыг даялгаларын доктаамал күө-сөтүшп, он ийги беш чылды бирги чылды че-динкиниг доосна. Бо чылды баштайгы квартал-нын планын аякы боттин-дырар.

Ол мынкат Кызылда Г. Д. Гордеева, М. И. Титова олар болгон Барык-Хемчикте чамдык киосктер салыгжы-лары планыг даялгалары күөсөдүлгө мөсү түнел-деринг ажалдап турар.

онвалдарын элзөн каш салбырлар, киосктер ажи-рганнар. Оларын шитиле Эргин, Барык-Хемчик рай-оннарада, Каш-Хем суурга О. М. Орус-оол, Т. И. Та-рала, Л. Г. Бочкарева оларын уурткан коллек-тивтер бар. Барык Тожуда М. И. Коробейникова нача-рыг Союзпечать салбыры эркен чылдыг дөртүк кы-галыда салбырлар арзыны организастап комсомол-дарыга бирги чери алын-ган. Олар техникум комсомол-да база эки көргүзүлгө болуп, республиканың Союз-печать агентствосунун шит-чинер ажилын болгон ажи-лыкка чамалыг адып. Үстүгө коллективтериниң чедип алган түнелдеринг бир кол иди болгон чүдү — күш-ажыл-ды болгон бугурулгенин саялыг-чурмуун бижылда-ны, чоңун негелде-херекте-лерин доктаамал өскөңнү кө-рүп, сактып човангыр ажи-лааны болур.

Республиканың Союзпечать агентствосунун чер-челе сал-бырларын, кноск салыгжы-ларынын, парлаалыг хой-инти таралдычыларын ажилын кичегейлиг хай-галар, боттут кемчелерин ач чорудуп келген. Чыл бу-руде бисте бир улуг кампа-ния — солун, сеткүл чачы-

амлазы болуп турар. Бис-тин он-он активчилеринске даянган ону организастап чорудуп турар бис. Хей ажи-лыкчыл бол ажилда чога-алдыкчу-биле пропаганда-лап чорутканын түнелде-де амгы үеде республикада бир муң чуртаткыла-ла оонаштыр ортумаа-биле 12037 жемчир солундарын, журналдарын чамдып ал-ган көмчүр туралар. Азы республикада кижиге бугуру-ле 1,2 жемчир солун, сет-күддеринг

1987 чылдың парлаалга ча-сылгаларын оон мурунунда чылда демделсе, азы 350 муң жемчир солун, сеткүл чачытканын. Тен солундарын 39 муң жемчир чачып, чачы-амла элзөн көдүлүг. Үндү-ла «Комсомольская правда», «Известия», «Советская Рос-сия» солундарын көмчүр-лар күөсөдү-биле чамдыг алылаан. «Политическое са-мообразование», «Кому-нист», «Советы народных де-путатов», журналдарга, ре-спубликаның «Шыны», «Тувин-ская правда» чамдык район солундарына. «Агитаторун бюллетеню» чамалыга са-ны оон мурунда чылдан өртөгөн чылды өздөңгө бол-ган.

Бо бугурун түнелде бис.





# Тере-Жөл

орук демөөгөлө

(Өзгөч № 100, 101 «Шинда».)

Кунгуртун чеди чыл шко-  
лазына математика, физика  
башкылар чеди берген мен  
Херек кырында ажилым чүг-  
ле оюн-биле кызыктанган-  
маан. Уагт уластуң кезек-  
көпчүлүгү директорлардын  
шайын, үш элечке ажилдап,  
неделде 73 шайт уелерин  
баа тургулаан. Амгы баш  
кылар алаа бүтүрөөсү боор  
Башкылаан аржынын баар  
чек: арифметика, алгебра,  
геометрия, физиканы са-  
наа, химия, теогү, тыма  
дым, тыл дитуратор, күш-  
култур, ыр баа. Чүгө  
дүгө нота билер, хары  
шүгө бижиринин мурун-  
да, өң-не баштай ыр алаа-  
билжээ мен. Педагогикте  
мэйн башкы совет пионер-  
лерин «Ак-көк дүңгөр» деп  
гимндин автору компози-  
тор С. Ф. Кайдан турган. Оон  
ыйып анык кыс башкылар  
бо-ла дептер шөлүнөгө үнө  
боор. Оларын шактары бот-  
борун кижж мейзө чүктөдөр  
турган.

Чыргалаңдыг Совет Эни-  
лелин боташ Тыманын  
яны-бүтүр ырак-уак черлер-  
ден келген башкыларынч  
я-  
6. КАРГЫ

Кандай чүгө ийик, Кар-  
гы дээр-ле, саягымыз  
Мөңгү-Тайга кирер. Биле  
баа ол дег аттыг хем бар.  
Каргыларын араам ырак.  
Тыманын ужу-бажында чы-  
дар. Билчала-даа оларынч  
бот-боттарына дөмөн  
аажок. Кайың-даа тайге  
хем, кайың-даа кадыр-ка-  
дыр шоранынган.

Чыргалаңдыг уунда ак хо-  
нуу, оон соода аргалы  
дагырын эрткелген. Каргы  
уунуңе кирилген бис. Баа-  
ла чаат калачына пештер-  
линг тайга эгелген. Орук ол-  
гул-чыл, эр-датыр. Эң-  
не баштай хем эринеде Кар-  
га-Иер-Боом деп содуу ат-  
тыг кылаат келгенге. Чүгө-  
түг мадар каркым албас  
орук чорду. Ам буза тепси  
турган, алындын кайы.

Оон ыйып хеминч дожу-  
нуң кыры-биле чойа-тими-  
ыс. Баууг кылаан, хар  
чок. Машына чойа-тими-  
хөөрөм чок көрүңкүлөр  
көстүр чорур. Дугулар  
даа тая берген. Оон  
Най-оол Иваноничин хал-  
ына-даа калкыды, хеминч  
сойган чылаан дег жайы-биле  
сууду тутуу-ла ор. Сакти-  
рыма, хем ууну ак билер  
сугжу-даа ышкан.

Каргыны өрү чоктаан ту-  
дум, мөстөр арининч хары  
улам эвезек бар чыдар.  
— По-тэрке чүтээр-ле  
аланч-тыр, пакты — деп  
Сергей Григорьевич таймы-  
бырдаан.

— Ол «алачы» деп чу-  
нүл?  
— Эрип чылар ала хар-  
дыр.  
— Ам-на бладим: алчым  
азм каранды.  
— Моон өрктүдү оруктун  
тобураа пуралаа — деп,  
ола-чыныс Най-оол Иванонич  
немен чор.

Хем уунда бир дугар  
кыштакта келгенге, Сарысың  
деп чер болду. Үш бичин  
башкы, хой калачылар.  
Дүңгү хуралга ханалары,  
алаа ирип турар деп шү-  
гүмчүлөгө кирип турган  
оон-саваларынч бирээни ол.  
Хойжа Сергей Бүрбөевич  
Сарымыр биске бүгү ажил  
инин тамыштырды. Чам ху-  
раганарын хана-каркылар  
оскен аайы-биле үсүлден  
деңгел батат эвес.

Көдө Совет депутаты Сар-  
мыр анык-даа болза  
хоочун кадарча болду. Ми-  
рышай бичининден туре  
малчын ала-незиге дуала-  
жым, сарлык бекин кадарын  
шат болган. Ам 19 чыл то-  
рууу хой ажаап турар. Бө-  
гүн оон коламында 252 хой  
төрөөн. 205 хураган эсеп  
турар. Ам-лаа төрүүү хой-  
лар арткан.

— Мынаар төп райондар  
да бир коламан 500 баш те-  
дир хой бар болтай, сизге  
чүгө эвезик, Сергей Бүр-  
бөевич? — деп айттырдым.  
— По-шер перке, хатыр-  
перт — деп, малчын хары-  
лады. — Үш шүстөн амыр  
полтунмас.

Чайлагарларын кайлаа?  
— Часын, чымын ишээр-  
лей пээр бис. Хел-Пажы  
Устү-Тамыш ол ышкар.  
Малчыннын колажына су-  
да, комбикорм дугурун бер-

тернационал коллектив  
ажылдап турган: К. Ку-  
лар, М. Очур-оол, А. Арав  
(Чөөн-Хемчик), М. Сүрүнмаа,  
Х. Дөлөз (Бай-Тайга), О. Ну-  
рат, В. Түмөн-Байыр, А.  
Тюлюш, В. Бавуу-Сюрюң  
(Улуг-Хем), А. Аракчаа, М.  
Сагаалдай (Эрзин)... Башкы-  
ларынч чартыг кезин орус  
болган өскө-даа нациларын  
чын кижилер турган: Н.  
Муталапова, А. Луцкая, З.  
Спрыгина, А. Волынкина,  
Н. Назарова (Москвадан кел-  
ген), А. Бургард (немец кел-  
ген), Е. Шаминин, Лидия  
Ивановна (фамилиязын ут-  
тукан-дай мен), Н. Рожкова,  
В. Чунарев, М. Николаев  
(марий кижж)...

Шүтүтүс анык болган,  
бистин аравыстан интерна-  
ционалч өг-бүлелер баа  
тыттып турган. Н. Мутала-  
пова татар кижж-биле өг-бу-  
ле тукуп алган, олгу орус-  
тар, тылаар, моодаар  
чүгө. З. Спрыгина партия  
райкомунга ажилдап турган  
А. Маадир-оол-биле өгеленип  
алган, ам Кара-Хаак суурда  
ажылдап чорутулар. Лидия  
Ивановна биле А. Арав со-  
рудаалажып алган (ам Кы-  
зылда), Луцкийлер — Каа-  
Хем суурда.

Кандай чүгө ийик, Кар-  
гы дээр-ле, саягымыз  
Мөңгү-Тайга кирер. Биле  
баа ол дег аттыг хем бар.  
Каргыларын араам ырак.  
Тыманын ужу-бажында чы-  
дар. Билчала-даа оларынч  
бот-боттарына дөмөн  
аажок. Кайың-даа тайге  
хем, кайың-даа кадыр-ка-  
дыр шоранынган.

Чыргалаңдыг уунда ак хо-  
нуу, оон соода аргалы  
дагырын эрткелген. Каргы  
уунуңе кирилген бис. Баа-  
ла чаат калачына пештер-  
линг тайга эгелген. Орук ол-  
гул-чыл, эр-датыр. Эң-  
не баштай хем эринеде Кар-  
га-Иер-Боом деп содуу ат-  
тыг кылаат келгенге. Чүгө-  
түг мадар каркым албас  
орук чорду. Ам буза тепси  
турган, алындын кайы.

Оон ыйып хеминч дожу-  
нуң кыры-биле чойа-тими-  
ыс. Баууг кылаан, хар  
чок. Машына чойа-тими-  
хөөрөм чок көрүңкүлөр  
көстүр чорур. Дугулар  
даа тая берген. Оон  
Най-оол Иваноничин хал-  
ына-даа калкыды, хеминч  
сойган чылаан дег жайы-биле  
сууду тутуу-ла ор. Сакти-  
рыма, хем ууну ак билер  
сугжу-даа ышкан.

Каргыны өрү чоктаан ту-  
дум, мөстөр арининч хары  
улам эвезек бар чыдар.  
— По-тэрке чүтээр-ле  
аланч-тыр, пакты — деп  
Сергей Григорьевич таймы-  
бырдаан.

— Ол «алачы» деп чу-  
нүл?  
— Эрип чылар ала хар-  
дыр.  
— Ам-на бладим: алчым  
азм каранды.  
— Моон өрктүдү оруктун  
тобураа пуралаа — деп,  
ола-чыныс Най-оол Иванонич  
немен чор.

Хем уунда бир дугар  
кыштакта келгенге, Сарысың  
деп чер болду. Үш бичин  
башкы, хой калачылар.  
Дүңгү хуралга ханалары,  
алаа ирип турар деп шү-  
гүмчүлөгө кирип турган  
оон-саваларынч бирээни ол.  
Хойжа Сергей Бүрбөевич  
Сарымыр биске бүгү ажил  
инин тамыштырды. Чам ху-  
раганарын хана-каркылар  
оскен аайы-биле үсүлден  
деңгел батат эвес.

Көдө Совет депутаты Сар-  
мыр анык-даа болза  
хоочун кадарча болду. Ми-  
рышай бичининден туре  
малчын ала-незиге дуала-  
жым, сарлык бекин кадарын  
шат болган. Ам 19 чыл то-  
рууу хой ажаап турар. Бө-  
гүн оон коламында 252 хой  
төрөөн. 205 хураган эсеп  
турар. Ам-лаа төрүүү хой-  
лар арткан.

— Мынаар төп райондар  
да бир коламан 500 баш те-  
дир хой бар болтай, сизге  
чүгө эвезик, Сергей Бүр-  
бөевич? — деп айттырдым.  
— По-шер перке, хатыр-  
перт — деп, малчын хары-  
лады. — Үш шүстөн амыр  
полтунмас.

Чайлагарларын кайлаа?  
— Часын, чымын ишээр-  
лей пээр бис. Хел-Пажы  
Устү-Тамыш ол ышкар.  
Малчыннын колажына су-  
да, комбикорм дугурун бер-

гаш, хепти быжарынч, даа-  
раарынч аргаларына өөре  
ди, оон киржикчилеринч  
соонургалын чаалап алган.  
Бөлүмүнч киржикчилери  
жакеттерин, плателерин  
бышкан даараа өөренирин  
байтайгы кичилеге өөргөн-  
нөр. «Сут-Хөл» совхозтун

Чүгө башкылар коллек-  
тив эвес, район база кай-  
гамчык интернационалч бу-  
лап турган. Сөөлүнде пар-  
тия райкомунун секретары  
турган Джонсон Чанзювнич  
Дилжикер, райкууском дар-  
газы Түлүш Самбуевич Ну-  
рат (ол фронтуга танкистер  
командири чораян) суглары  
санакка, партия райкомун  
нуң ийинг секретары А. Са-  
гаалков, профивилер райко-  
муңу даргазы Я. Кышты-  
мов, Култура бажынынч  
директору А. Сарин хакас,  
райспорт комитетинин дар-  
газы Ф. Муталапов татар,  
ВЛКСМ райкомунун секре-  
тары И. Бондарев орус ки-  
жилер чүгө.

Өгбө төгүдөн чүгө тыла-  
лар чурттап чораян Тере-Жөл  
тайгалында совет кижилер  
иниң башкы хой националч  
найыралы маңдай турган. Ол  
найырал кандыг-лаа чекет-  
кен чараш боор чорду. Би-  
чанган улустарынч найыра-  
лынч — интернационалч  
ниң чечен утпай, катан-  
кап сактып, бирден бирээ  
чокка бижиринч оралашма-  
ным бо. Интернационалч  
найыралынч ужурунч Чыр-  
галанд мейзө эрчим, чок  
болган уттулардыр.

Кандай чүгө ийик, Кар-  
гы дээр-ле, саягымыз  
Мөңгү-Тайга кирер. Биле  
баа ол дег аттыг хем бар.  
Каргыларын араам ырак.  
Тыманын ужу-бажында чы-  
дар. Билчала-даа оларынч  
бот-боттарына дөмөн  
аажок. Кайың-даа тайге  
хем, кайың-даа кадыр-ка-  
дыр шоранынган.

Чыргалаңдыг уунда ак хо-  
нуу, оон соода аргалы  
дагырын эрткелген. Каргы  
уунуңе кирилген бис. Баа-  
ла чаат калачына пештер-  
линг тайга эгелген. Орук ол-  
гул-чыл, эр-датыр. Эң-  
не баштай хем эринеде Кар-  
га-Иер-Боом деп содуу ат-  
тыг кылаат келгенге. Чүгө-  
түг мадар каркым албас  
орук чорду. Ам буза тепси  
турган, алындын кайы.

Оон ыйып хеминч дожу-  
нуң кыры-биле чойа-тими-  
ыс. Баууг кылаан, хар  
чок. Машына чойа-тими-  
хөөрөм чок көрүңкүлөр  
көстүр чорур. Дугулар  
даа тая берген. Оон  
Най-оол Иваноничин хал-  
ына-даа калкыды, хеминч  
сойган чылаан дег жайы-биле  
сууду тутуу-ла ор. Сакти-  
рыма, хем ууну ак билер  
сугжу-даа ышкан.

Каргыны өрү чоктаан ту-  
дум, мөстөр арининч хары  
улам эвезек бар чыдар.  
— По-тэрке чүтээр-ле  
аланч-тыр, пакты — деп  
Сергей Григорьевич таймы-  
бырдаан.

— Ол «алачы» деп чу-  
нүл?  
— Эрип чылар ала хар-  
дыр.  
— Ам-на бладим: алчым  
азм каранды.  
— Моон өрктүдү оруктун  
тобураа пуралаа — деп,  
ола-чыныс Най-оол Иванонич  
немен чор.

Хем уунда бир дугар  
кыштакта келгенге, Сарысың  
деп чер болду. Үш бичин  
башкы, хой калачылар.  
Дүңгү хуралга ханалары,  
алаа ирип турар деп шү-  
гүмчүлөгө кирип турган  
оон-саваларынч бирээни ол.  
Хойжа Сергей Бүрбөевич  
Сарымыр биске бүгү ажил  
инин тамыштырды. Чам ху-  
раганарын хана-каркылар  
оскен аайы-биле үсүлден  
деңгел батат эвес.

Көдө Совет депутаты Сар-  
мыр анык-даа болза  
хоочун кадарча болду. Ми-  
рышай бичининден туре  
малчын ала-незиге дуала-  
жым, сарлык бекин кадарын  
шат болган. Ам 19 чыл то-  
рууу хой ажаап турар. Бө-  
гүн оон коламында 252 хой  
төрөөн. 205 хураган эсеп  
турар. Ам-лаа төрүүү хой-  
лар арткан.

— Мынаар төп райондар  
да бир коламан 500 баш те-  
дир хой бар болтай, сизге  
чүгө эвезик, Сергей Бүр-  
бөевич? — деп айттырдым.  
— По-шер перке, хатыр-  
перт — деп, малчын хары-  
лады. — Үш шүстөн амыр  
полтунмас.

Чайлагарларын кайлаа?  
— Часын, чымын ишээр-  
лей пээр бис. Хел-Пажы  
Устү-Тамыш ол ышкар.  
Малчыннын колажына су-  
да, комбикорм дугурун бер-

гаш, хепти быжарынч, даа-  
раарынч аргаларына өөре  
ди, оон киржикчилеринч  
соонургалын чаалап алган.  
Бөлүмүнч киржикчилери  
жакеттерин, плателерин  
бышкан даараа өөренирин  
байтайгы кичилеге өөргөн-  
нөр. «Сут-Хөл» совхозтун

## РОССИЯ — БИРГИ КВАРТАЛДА

1987 чылдың бирги квар-  
талында РСФСР-ге нинтиле  
бүдүргөзүнчү болган чоң-  
чуң чаагы чорукун улам  
ыңгайы өздөстү ханды-  
ган. Улетпүргө бүдүрүр хем-  
чөлдүн өздөстү темпиз  
бирги кварталда болган  
чыла доктааткан ооналда-  
ан ашкан деп 1987 чылдың  
бирги кварталында РСФСР-  
ниң экономика боташ  
социал хөгжүлгөзүнчү Ку-  
руне планынч күтсөлдө-  
ниң дугайында РСФСР-ниң  
ТЭС-ниң лындамында чу-  
гаалап турар. Оон-биле калы  
организмч болган ажил-  
агы чоруулаагында чет-  
пестеринч уржунда хой  
көргүтүлгөр талам-биле  
планнч ооналдаар күтсө-  
түмөз бооп турарынч ында  
баа айткан.

Улетпүр продукциянынч  
бүгү өздөстү күш-ажал-  
дынч бүдүргөзүнчү беле-  
динч күтсөлдө челип ал-  
ган. Күрүнеп капитал са-  
лышкынынынч күтсөлдө  
биле кол фондурларын амы-  
лаага киирери 0,7 миллиард  
рублгө өскөн.

Эртем-техниктиг програм-  
маларынч ботандыры улам-  
чылаан. Машина тудуушкун  
комплексинч ССР-ге эң  
баштай бүдүрүр өгөзөн  
продукцияныч үзүү 2,3  
хуу болган. Делегейниң тех-  
никтиг денелгине дүгжүп  
турар продукцияныч чу-  
гула хавирлеринч ден-  
дүрүр оларынч бүдүргөн де-  
недич 40 хуууу четкен.

Продукциянынч шынарын-  
га негелле күтсөлдө. 1987  
чылдың январь 1-ден эгел-  
ден, 800 амык каттыжым-  
кынарга келерге күтсөлдө  
алышкынынч киирген. Олар-  
ныч хой нурууу технолог-  
тук чурумарынч болган  
продукциянынч шынарынч са-  
гыр талам-биле белек не-  
гелелеринч ажилдарына  
белек эвес болган. Бирги  
кварталда каттыжымкы-  
нарынч болган бүдүргө-  
леринч кылган ажилынч  
40 хуууу хууууу албаан  
болган нинти түңү 200 мил-

лион рубль амык продук-  
цияныч план күтсөлдөзүнчү  
дугайында отчетка киир-  
бөө.

Бүдүргөзүнчү нинти хем  
чөзүнчү дээди категория  
шынарымч продукцияныч  
дендүрүр план суугар 13,7  
хуу турар ужурунч, а кү-  
сетени 13,8 хуу болган.

Ажылдын ийи-чү элечке-  
лиг чурумунч шилчиринч  
улетпүргө ботандырып эгел-  
дөөн.

Транспорт, садыг бүдүрү-  
гелери болган хой-нинтинч  
неменелле черлери чаа бай-  
далга дүштүр хай тургусту-  
нарынч хожудангай ботанды-  
рып турар.

СССР-ниң Химия-машин  
министерствозунч, ССР-  
ниң Прибор-тудуг министр-  
ствозунч, ССР-ниң Авто-  
улетпүр министрствозунч,  
СССР-ниң Нефть-химия улет-  
пүр министрствозунч,  
РСФСР-ниң Чик улетпүр  
министерствозунч, РСФСР-  
ниң Пост-тамы улетпүр ми-  
нистерствозунч каттыжым-  
кынарынч болган бүдүргө-  
лерин, а ол ышкан улетпүр-

пунч өскө-даа ажилдарынч  
23 улуз каттыжымкынарынч  
болган бүдүргөзүнчү долу  
бот-оруда чарылга, ботта  
рып боттары ажилдам-  
рыне шилчирген.

Бирги кварталда едалга  
энергетика комплексининч  
ажылдары ден-деки ажилдаан  
деп РСФСР-ниң ТЭС-ниң лы-  
ндамында айттып турар. Пла-  
нда амыр газ конденсатын  
кириштир бир миллион тон-  
на хире нефтини, 1,8 мил-  
лиард кубометр газын, 2,2  
миллион тонна хөмүр-дамы  
тыткан.

Колхозтар болган совхоз-  
тар бирги кварталда эртен  
чылдың ол-ла үзүниге ден-  
дүрүр, эң бүдүргөн 8 хуу  
турт — 7 хуу, чуртуура —  
1 хуу өстүргөн. Часын та-  
рылга белекел доозулган.  
Апрельдинч эгелден бар трак-  
торларынч 90 хуууу белек  
турган.

Республиканың тукут ор-  
ганизациялары керээл ажил-  
дарынч хемчөл талам-биле  
планнч 100,6 хуу күтсөлдө.  
Эжелле министрстволарынч  
хей-хей тукут организация-

ларын 1987 чылда план ажу-  
гар объектлерге ажилдар  
кылырынч орунуга эртен  
чыл ажилдаа киирген  
объектлеринч челип турары-  
га ажилдап турган.

Нинти ажилдамдыг тра-  
спортука бүгү хавирлерге  
чүк сазылган 1986 чыл-  
дың бирги кварталында керек  
кындаан турган хемчөлөгө  
деңизорго, 0,7 хуу кызыр-  
ган. 17 демир-оруктардан  
чүгө Москвалың болган  
Ыраккы Чөөн чүтүт демир-  
орукчулар чүктөр чорудар  
талам-биле планнч күтсө-  
төн.

Күрүнеп капитал са-  
лышкынынынч күтсөлдө  
нинти шөлү 7155,4 муң  
дербелчин метр чуртталга ба-  
жынынч ажилдаа киир-  
ген, бо дээр эртен чыл-  
дың ол-ла үзүниге киир-  
генден 22 хуу хей бооп тур-  
ган. Школа изымын четтөөн  
уруулар албан черлери, клуб-  
тар болган Култура бажы-  
нары ажилдаа кирер планнч  
күтсөлдө.

1987 чылдың апрель 1-де  
Россия Федерациянынч тур-  
такчы хошунч саны 145,6  
миллион кижж болган.

Күрүнеп капитал са-  
лышкынынынч күтсөлдө  
нинти шөлү 7155,4 муң  
дербелчин метр чуртталга ба-  
жынынч ажилдаа киир-  
ген, бо дээр эртен чыл-  
дың ол-ла үзүниге киир-  
генден 22 хуу хей бооп тур-  
ган. Школа изымын четтөөн  
уруулар албан черлери, клуб-  
тар болган Култура бажы-  
нары ажилдаа кирер планнч  
күтсөлдө.

Республиканың тукут ор-  
ганизациялары керээл ажил-  
дарынч хемчөл талам-биле  
планнч 100,6 хуу күтсөлдө.  
Эжелле министрстволарынч  
хей-хей тукут организация-

Күрүнеп капитал са-  
лышкынынынч күтсөлдө  
нинти шөлү 7155,4 муң  
дербелчин метр чуртталга ба-  
жынынч ажилдаа киир-  
ген, бо дээр эртен чыл-  
дың ол-ла үзүниге киир-  
генден 22 хуу хей бооп тур-  
ган. Школа изымын четтөөн  
уруулар албан черлери, клуб-  
тар болган Култура бажы-  
нары ажилдаа кирер планнч  
күтсөлдө.

Күрүнеп капитал са-  
лышкынынынч күтсөлдө  
нинти шөлү 7155,4 муң  
дербелчин метр чуртталга ба-  
жынынч ажилдаа киир-  
ген, бо дээр эртен чыл-  
дың ол-ла үзүниге киир-  
генден 22 хуу хей бооп тур-  
ган. Школа изымын четтөөн  
уруулар албан черлери, клуб-  
тар болган Култура бажы-  
нары ажилдаа кирер планнч  
күтсөлдө.

Күрүнеп капитал са-  
лышкынынынч күтсөлдө  
нинти шөлү 7155,4 муң  
дербелчин метр чуртталга ба-  
жынынч ажилдаа киир-  
ген, бо дээр эртен чыл-  
дың ол-ла үзүниге киир-  
генден 22 хуу хей бооп тур-  
ган. Школа изымын четтөөн  
уруулар албан черлери, клуб-  
тар болган Култура бажы-  
нары ажилдаа кирер планнч  
күтсөлдө.

Күрүнеп капитал са-  
лышкынынынч күтсөлдө  
нинти шөлү 7155,4 муң  
дербелчин метр чуртталга ба-  
жынынч ажилдаа киир-  
ген, бо дээр эртен чыл-  
дың ол-ла үзүниге киир-  
генден 22 хуу хей бооп тур-  
ган. Школа изымын четтөөн  
уруулар албан черлери, клуб-  
тар болган Култура бажы-  
нары ажилдаа кирер планнч  
күтсөлдө.

Күрүнеп капитал са-  
лышкынынынч күтсөлдө  
нинти шөлү 7155,4 муң  
дербелчин метр чуртталга ба-  
жынынч ажилдаа киир-  
ген, бо дээр эртен чыл-  
дың ол-ла үзүниге киир-  
генден 22 хуу хей бооп тур-  
ган. Школа изымын четтөөн  
уруулар албан черлери, клуб-  
тар болган Култура бажы-  
нары ажилдаа кирер планнч  
күтсөлдө.

Күрүнеп капитал са-  
лышкынынынч күтсөлдө  
нинти шөлү 7155,4 муң  
дербелчин метр чуртталга ба-  
жынынч ажилдаа киир-  
ген, бо дээр эртен чыл-  
дың ол-ла үзүниге киир-  
генден 22 хуу хей бооп тур-  
ган. Школа изымын четтөөн  
уруулар албан черлери, клуб-  
тар болган Култура бажы-  
нары ажилдаа кирер планнч  
күтсөлдө.

Күрүнеп капитал са-  
лышкынынынч күтсөлдө  
нинти шөлү 7155,4 муң  
дербелчин метр чуртталга ба-  
жынынч ажилдаа киир-  
ген, бо дээр эртен чыл-  
дың ол-ла үзүниге киир-  
генден 22 хуу хей бооп тур-  
ган. Школа изымын четтөөн  
уруулар албан черлери, клуб-  
тар болган Култура бажы-  
нары ажилдаа кирер планнч  
күтсөлдө.

Күрүнеп капитал са-  
лышкынынынч күтсөлдө  
нинти шөлү 7155,4 муң  
дербелчин метр чуртталга ба-  
жынынч ажилдаа киир-  
ген, бо дээр эртен чыл-  
дың ол-ла үзүниге киир-  
генден 22 хуу хей бооп тур-  
ган. Школа изымын четтөөн  
уруулар албан черлери, клуб-  
тар болган Култура бажы-  
нары ажилдаа кирер планнч  
күтсөлдө.

Күрүнеп капитал са-  
лышкынынынч күтсөлдө  
нинти шөлү 7155,4 муң  
дербелчин метр чуртталга ба-  
жынынч ажилдаа киир-  
ген, бо дээр эртен чыл-  
дың ол-ла үзүниге киир-  
генден 22 хуу хей бооп тур-  
ган. Школа изымын четтөөн  
уруулар албан черлери, клуб-  
тар болган Култура бажы-  
нары ажилдаа кирер планнч  
күтсөлдө.

Күрүнеп капитал са-  
лышкынынынч күтсөлдө  
нинти шөлү 7155,4 муң  
дербелчин метр чуртталга ба-  
жынынч ажилдаа киир-  
ген, бо дээр эртен чыл-  
дың ол-ла үзүниге киир-  
генден 22 хуу хей бооп тур-  
ган. Школа изымын четтөөн  
уруулар албан черлери, клуб-  
тар болган Култура бажы-  
нары ажилдаа кирер планнч  
күтсөлдө.

Күрүнеп капитал са-  
лышкынынынч күтсөлдө  
нинти шөлү 7155,4 муң  
дербелчин метр чуртталга ба-  
жынынч ажилдаа киир

